

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора історичних наук, професора,
завідувача кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Палієнко Марини Геннадіївни

на дисертацію *Добровольської Вікторії Василівни «Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури України в епоху цифрового суспільства»*, представлену на здобуття наукового ступеня доктора наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.02 – документознавство, архівознавство

Актуальність теми дослідження. Кардинальні зміни у всіх сферах життєдіяльності суспільства, що відбуваються значними темпами під впливом новітніх інформаційних технологій, призвели до виходу на перший план сучасної суспільної комунікації електронної комунікації, що у свою чергу сприяє стрімкому розвитку нових напрямів, технологій, методології дослідження.

У зв'язку зі значними трансформаційними змінами специфічних особливостей набуває характер управління культурою в мережевому суспільстві, що вимагає врахування нових умов створення документальних цифрових систем у галузі культури загалом та у галузі культурної спадщини зокрема. Зміна у способах функціонування інформації у сучасному світі та інтенсивний розвиток новітніх інформаційно-комунікаційних засобів зумовили зростання попиту користувачів на консолідовані інформаційні ресурси, які можуть забезпечувати ефективний пошук електронних об'єктів у відкритих базах даних і у такий спосіб надавати якісні інформаційні послуги. Однією з основних тенденцій сьогодення є накопичення цифрового контенту шляхом оцифрування культурної спадщини за допомогою інформаційно-комунікативних технологій. Важливість інтеграції в єдиному інформаційному просторі об'єктів культурної спадщини людства, що зберігаються у фондах різних соціальних інститутів, зокрема бібліотек, музеїв, архівів, визнано на світовому рівні.

НБ У В	
ВХ. №	121
26	02 2021р
Кіл. аркушів	12

Дисертаційна робота В. В. Добровольської присвячена масштабній та комплексній проблемі репрезентації культурної спадщини України в інформаційному просторі. Окреслена проблема набуває особливої актуалізації сьогодні у зв'язку з пришвидшеним розвитком інформаційних технологій, здатних зробити доступними для вітчизняного та світового споживача значні за обсягом та потенційно важливі інформаційні ресурси, що відбивають багатогранну культурну спадщину України. Отже, актуальність дисертаційного дослідження В.В.Добровольської зумовлена її спрямованістю на вирішення важливої наукової проблеми, що полягає в розробленні цілісної концепції інформаційно-документаційного забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури України в системі соціальних комунікацій, зокрема документознавчих досліджень.

Ознайомлення зі змістом дисертаційного дослідження засвідчило комплексний, системний підхід здобувачки до визначення його основних елементів, побудови органічної архітектоніки дисертації, що забезпечило цілісність та концептуальність висвітлення теми.

Структура дисертаційної роботи В. В. Добровольської відображає авторську концепцію та логіку дослідження, підпорядкована його меті та основним завданням і складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Наукова цінність рецензованої роботи полягає насамперед у тому, що дисертація В. В. Добровольської є першим комплексним дослідженням, що вирішує наукову проблему теоретико-методогічного дослідження документознавчого забезпечення багатоаспектного соціокомунікаційного простору культури в умовах цифрового суспільства та репрезентації нової концепції її цілісного інформаційно-документаційного забезпечення, яке змінює традиційну сутність поняття документних систем та управління ними.

Для вирішення цієї проблеми дисертанткою чітко у вступі сформульовано мету дослідження, яка полягає у розробленні цілісної концепції інформаційно-

документаційного забезпечення розвитку сучасного соціокомунікаційного простору культури України в епоху цифрового суспільства та окресленні перспектив розвитку документальних цифрових систем культурної спадщини в соціокомунікаційному просторі культури України. Відповідно до поставленої мети логічно та послідовно сформульовано головні завдання дисертаційної роботи (с.30). Зазначимо, що загалом логіка побудови дисертації, визначення мети, завдань, об'єкту, предмету дослідження не викликають заперечень. Цінність проведеного дослідження підтверджується його виконанням у межах комплексної наукової теми кафедри культурології та інформаційних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв «Актуальні проблеми культурології: теорія та історія культури».

У першому розділі дисертаційної роботи *«Теоретичні основи дослідження розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні»* авторкою визначено теоретико-методологічну базу роботи, зокрема, переконливо обгрунтовано вибір методологічної основи дослідження, в ході всебічного аналізу напрацювань науковців розкрито його теоретичне підґрунтя, охарактеризовано джерельну базу.

Дисертанткою здійснено розлогий порівняльний аналіз наукових публікацій, результати яких сформували теоретичні основи для вивчення наукових поглядів на поняття «культура» та «соціокомунікаційний простір культури», «цифровий простір культури», «інформаційний простір культури» у співвідношенні з функціями документаційного забезпечення управління культурою. Оцінено стан розвитку інформаційного суспільства та його вплив на розвиток культурної сфери держави та формування культурного простору й простору культури.

Дисертантка продемонструвала широку обізнаність з дослідженнями у галузі теорії соціальних комунікацій, документознавства, архівознавства (зокрема, проаналізовано праці Л. Дубровіної, В. Горового, С. Кулешова, Л. Левченко, Н. Кушнарєнко, М. Слободяника та ін.), а також соціокультурних студій, ґрунтовне володіння методами аналізу та синтезу джерельної інформації,

високий рівень аргументації власних узагальнень та висновків. Зазначимо, що про широту й різноманітність ретельно опрацьованої здобувачкою джерельної бази свідчить репрезентативний список використаних джерел з 605 найменувань, що включає як україномовний, так і значною мірою англomовний сегмент джерел та ресурсів.

Враховуючи наявні документознавчі, архівознавчі та бібліотекознавчі дослідження й виходячи з поставлених завдань, було застосовано комплекс взаємопов'язаних дослідницьких методів та методологічних підходів: комунікаційного, аналітико-сумативного, системного, структурного, функціонального, модельного тощо, а також інтегрованих підходів: комунікаційно-системного, комунікаційно-структурного, комунікаційно-функціонального та системно-функціонального, які забезпечили успішне виконання поставлених завдань. Загалом слід відзначити належний рівень теоретико-методологічного обґрунтування, глибокий аналіз існуючих підходів і методик та принципів їх застосування у дисертаційному дослідженні (с.86-91). Все це сприяло всебічному дослідженню проблеми, забезпечило достовірність та аргументованість результатів дисертаційного дослідження В.В.Добровольської.

Важливим результатом проведеного дослідження є введення до наукового обігу визначення *соціокомунікаційного простору культури* в контексті теорії соціальних комунікацій як складної системи, яка здійснює кумуляцію, розповсюдження і продукування культурного продукту, і не лише забезпечує обмін інформацією у вертикальному і горизонтальному зрізах, але й сприяє створенню нової інформації, володіє властивістю синергії та знаходиться в стані динамічного розвитку (С. 84).

У другому розділі *«Розвиток управління культурою в мережевому суспільстві, досвід провідних західних держав у створенні цифрового фонду документації культурної спадщини»*, який складається з чотирьох підрозділів, дисертанткою висвітлено сучасні тенденції розвитку інформаційно-комунікаційного простору культури в Україні, узагальнено міжнародний досвід

регулювання культурної політики та створення цифрового фонду документації культурної спадщини.

У розділі висвітлено діяльність інституцій Міністерства культури в галузі охорони культурної спадщини, здійснення документаційного обліку та моніторингу стану рухомих і нерухомих пам'яток, заповідників, підпорядкованих Міністерству, забезпечення діяльності обліковою документацією (С. 139).

Дисертанткою розглядається європейський досвід у формуванні міжнародних інтегрованих цифрових ресурсів історико-культурної спадщини, створення європейського інформаційного простору, стратегії та шляхи формування цифрових ресурсів історико-культурної спадщини. В.В.Добровольська дійшла висновку, що важливу роль у створенні електронних ресурсів документації та об'єктів і суб'єктів культури, культурного й мистецького продукту та культурної спадщини, зокрема в архівній та мистецькій, відіграє діяльність у галузі стандартизації електронної документації та електронних цифрових ресурсів (С. 191).

У третьому розділі *«Заклади культури України як суб'єкти комунікаційної взаємодії та інформаційні документальні ресурси мережі Інтернет у соціокомунікаційному просторі»*, який складається з трьох підрозділів, дисертанткою аргументовано доведено, що ефективність інформаційної діяльності як однієї з форм взаємодії організації з суспільством є важливим елементом досягнення цілей організації. Дисертантка правомірно акцентувала увагу на тому, що одним із ключових чинників успішної інформаційної діяльності сьогодні є оперативне використання новітніх середовищ передавання та накопичення інформації, передусім – мережі Інтернет та сервісів, які базуються на ній (С. 202).

Важливим, на наш погляд, аспектом дисертаційної роботи є дослідження формування суспільного інформаційного образу закладів культури, бібліотек, архівів, музеїв у спільнотах соціальних мереж. Загалом охарактеризовано чинник соціальних мереж у завданнях захисту суспільного інформаційного образу

закладів культури. При цьому дисертанткою здійснено порівняння двох споріднених, проте різних об'єктів: інформаційного образу у World Wide Web та інформаційного образу в соціальних середовищах Інтернету, визначено їхні ключові особливості та відмінності (С. 202-203). Слід також позитивно відзначити, що В. В. Добровольською здійснено змістовний акцент на розподіленні завдань з інформаційної діяльності закладів культури між окремими підрозділами установи та визначено такі типи підрозділів: базовий; управлінський; інформаційний (С. 204). Виходячи з суб'єктності закладів культури, визначено два основні класи інструментарію захисту від шкідливих впливів: правовий та інформаційний, при чому для кожного з них визначено особливості, переваги та недоліки (С. 211-212).

Відзначимо також, що до позитивних здобутків дисертаційного дослідження слід віднести розлогий аналіз сучасних тенденцій розвитку Вікіпедії у напрямку заміни традиційних форм документування суспільно значущих культурних подій, зокрема з використанням акційного підходу до активізації процесу її наповнення у формі конкурсів, суспільних акцій тощо (С. 231). У рецензованому дослідженні вперше комплексно проаналізовано документаційні аспекти інформаційних матеріалів Вікіпедії: версійність, спектр реквізитів, інформаційний супровід у формі задокументованої дискусії щодо змісту, а також висвітлено процес формування універсального енциклопедичного ресурсу Вікіпедія, який серед документаційних сервісів відіграє одну з найважливіших ролей в якості інструменту документування явищ соціально-культурної сфери. На нашу думку, це дало В. В. Добровольській всі підстави зробити обґрунтований висновок про те, що Вікіпедія з супутніми проектами є водночас і системою накопичення реферативної бази даних про документи культурного значення, і величезною збіркою нових документів довідково-аналітичного характеру, які автономно формують суттєву частину документального забезпечення соціокомунікаційного простору культури (С. 233-234).

У четвертому розділі *«Формування цифрового культурного простору України»*, який складається з чотирьох підрозділів, дисертанткою

охарактеризовано основні принципи створення консолідованого інформаційного ресурсу. На думку дослідниці, інтеграція різних інформаційних джерел у єдиній інформаційній системі сприятиме об'єднанню культурологічних ресурсів у цілісну інформаційну систему, загальнодоступності інформаційних ресурсів для користувачів, забезпеченню їхнього доступу до загальних мережевих ресурсів за допомогою посилань, які будуть розміщені у цій системі (С. 237).

У роботі встановлено підходи та систему критеріїв і пріоритетів відбору об'єктів історико-культурної документальної спадщини для оцифрування та умов, які потрібно враховувати, а також необхідності узгодженої позиції різних відомств у цьому напрямі, залучення офіційної експертизи для визначення послідовності та пріоритетів для уникнення дублювання в процесі оцифрування. Зазначено, що відбір об'єктів історико-культурної спадщини для оцифрування є завданням, яке має підтримати баланс між національним значенням фондів для історії національних держави та історії людства, запитами користувача та завданням збереження фондів (С. 253).

Дисертанткою ґрунтовно розглянуто українські проєкти, що здійснюють архівування значних цифрових історико-культурних ресурсів, це насамперед, електронні бібліотеки «Культура України» (Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого) та «Україніка» (Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського), які акумулюють та архівують україномовні повнотекстові ресурси. В. В. Добровольська дійшла аргументованого висновку, що пріоритетом для визначення цінності Інтернет-ресурсів для архівування може стати вебліографія українознавчого сегменту Інтернет-ресурсів, яка здійснюється в межах формування інформаційних джерел е-бібліотеки «Україніка» (С. 262). Ці проєкти національної спадщини, залучають до наукового і культурного обігу національну спадщину у всіх форматах, поліпшують умови фізичного збереження найбільш цінних документальних пам'яток, формують інтегровані загальнодоступні цифрові інформаційні ресурси, поширюють знання про національну спадщину України, створюють передумови для її збереження для майбутніх поколінь (С. 263).

В. В. Добровольська слушно зазначає, що створення ресурсу історико-культурної спадщини українського народу стало одним із пріоритетних напрямів діяльності бібліотек, архівів, музеїв та інших установ, що пов'язані з національною пам'яттю, невід'ємною частиною національної бібліографії, а також археографії та архівознавства, музезнавства України в найширшому сенсі як ресурс національної документальної пам'яті. На її думку, ця масштабна робота набуває нової якості у зв'язку з входженням суспільства у цифрову еру, коли документальний ресурс і відповідний науково-довідковий апарат активно інтегрується як в український інформаційний простір, так і в світову мережу. Ці реалії сучасного цифрового світу дали змогу реалізувати ідею створення інтегрованого ресурсу «електронної Україніки» – зведеного бібліографічного та цифрового ресурсу усєї документальної спадщини України з організацією доступу до науково-довідкової, бібліографічної та текстової інформації, представлення оригіналів документів у цифровому форматі з можливістю репрезентації їх на сайтах бібліотек, архівів та наукових установ у глобальній світовій мережі (С. 276).

У п'ятому розділі *«Документальні цифрові системи культурної спадщини в соціальних комунікаціях України: нова цифрова реальність культурного простору»*, який складається з п'яти підрозділів, автором охарактеризовано документальні цифрові системи культурної спадщини в соціальних комунікаціях України та окреслено перспективи розвитку документальних цифрових систем культурної спадщини в соціокомунікаційному просторі культури України.

Дисертантка справедливо зазначає, що цифрова революція веде до нових інноваційних форм художньої творчості, роблячи культуру і культурну спадщину більш доступними та відкриваючи нові способи використання культурного контенту. ЄС фінансує низку проєктів зі збереження цифрової культурної спадщини, інноваційними аспектами яких є: 3D реконструкція об'єктів культурної спадщини, що полягає у створенні цифрової платформи, яка дозволяє повторну уніфікацію, повторну асоціацію та повторну збірку артефактів спадщини на основі тривимірної геометрії, аналізу фігури, кольорових особливостей, семантичних метаданих та обробки природної мови

(С. 345); інновації в 3D-моделюванні культурної спадщини у тривимірному моделюванні культурної спадщини за допомогою інклюзивного підходу до динамічної тривимірної реконструкції артефактів, побудованого і соціального середовища (С. 345) тощо.

Культурна спадщина отримує «нове життя» з розвитком цифрових технологій та Інтернету, які уможливають широкий доступ до культурних ресурсів, створюють для установ можливість виходити на ширшу аудиторію, залучати нових користувачів і розробляти творчий та доступний контент для дозвілля й освіти (С. 348). В. В.Добровольська дійшла правомірного висновку, що оцифрування та збереження найбільш значущих об'єктів історико-культурної документальної спадщини, що зберігаються в архівах, бібліотеках, музеях для популяризації найважливіших елементів національної культури, створення можливостей для широкого доступу до інформації, має відбуватися в контексті реалізації стратегії розвитку національного ресурсу (С. 349-350).

У роботі з'ясовано сутність інформаційної діяльності для закладів культури та розкрито поняття інформаційного образу закладу культури в сучасних умовах, висвітлено процеси формування інформаційного образу закладу культури у соціальних середовищах Інтернету.

Дисертанткою встановлено та узагальнено критерії відбору об'єктів історико-культурної документальної спадщини для оцифрування та обґрунтовано основні засади збереження цифрової культурної спадщини. У роботі уточнено важливі для архівів, бібліотек, музеїв особливості формування та розвитку соціокомунікаційного простору культури України, що має власні функції, інфраструктуру та суб'єктну складові. Подальшого розвитку набули узагальнення міжнародного досвіду державного регулювання культурної політики та створення цифрового фонду документації культурної спадщини, що засвідчує перехід світу до цифрового суспільства та мережевих технологій для формування інтегрованих ресурсів у глобальній мережі Інтернет; наукові уявлення щодо визначення Вікіпедії як ключового глобального інформаційного сервісу для документування соціальних і культурних процесів в Україні та світі; вивчення

інформаційних ресурсів культурної сфери в глобальній мережі Інтернет, репрезентації й формуванні відповідних документів, що містять різноманітні тексти та віртуальні копії писемних джерел найрізноманітнішого змісту, спрямування й тематики та засоби їх включення до системи документного регулювання.

Висновки дисертаційного дослідження мають аргументований, концептуалізований характер. Вони органічно пов'язані з постановкою проблеми та дослідницькими завданнями, містять вагомі теоретичні узагальнення та обґрунтування.

Важливим результатом дисертаційного дослідження є обґрунтування концептуальних підходів до висвітлення стану документальних цифрових систем культурної спадщини та засобів їх включення в систему документаційного регулювання; окреслення перспектив розвитку документальних цифрових систем культурної спадщини у соціокомунікаційному просторі культури України.

Наукове значення дисертації полягає в створенні знаннєвого підґрунтя, отриманні комплексу наукових результатів: положень, визначень, висновків, необхідних для вирішення актуальної і важливої проблеми інформаційно-документаційного забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури України, репрезентації культурної спадщини України в сучасному інформаційному просторі.

Практичне значення дослідження полягає в розробці стратегії інформаційної діяльності в дуже важливій сьогодні області культурного життя України, обґрунтуванні логічної послідовності дій, які мають бути реалізовані для кращої презентації вітчизняної культурної спадщини в інформаційному просторі.

Повноту викладу основних наукових положень, висновків та рекомендацій дисертації засвідчує зміст 52 наукових публікацій, зокрема 2 наукових монографій, 5 наукових публікацій у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз Scopus, Web of Science та закордонних наукових періодичних виданнях, 17 статей у фахових виданнях, визначених МОН України,

5 публікацій в інших виданнях. Широкий спектр міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференцій, за матеріалами яких опубліковано 23 тези доповідей, дозволили провести ефективну апробацію результатів дослідження.

Автореферат повністю відповідає змісту дисертації, розкриває її основні положення, наукові висновки і рекомендації, написаний науковим стилем, що сприяє адекватному уявленню про особистий внесок здобувача, наукову практичну значущість проведеного дослідження.

Разом з тим, уважний аналіз наукового доробку В. В. Добровольської дозволяє висловити певні **зауваження та пропозиції**:

1. Відмічаючи використання дисертанткою значної кількості англomовних джерел, слід зауважити, що в межах обґрунтування теоретико-методологічної бази дослідження недостатню увагу приділено аналізу зарубіжних публікацій та здійсненню їх порівняльної характеристики з працями українських учених, присвячених висвітленню теоретичних і практичних аспектів досліджуваної проблеми.

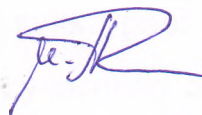
2. Відзначаючи концептуальні підходи до висвітлення стану документальних цифрових систем історико-культурної спадщини, зауважимо, що у дисертації варто було б більш широко представити архівні інтегровані ресурси, розкрити їх роль у формуванні соціокомунікаційного простору культури та збереженні історико-культурної спадщини.

3. На нашу думку, в дисертації доцільно було б більш чітко сформулювати практичне значення отриманих результатів, що сприяло би у подальшому більш широкій практичній імплементації теоретико-методологічних узагальнень проведеного дослідження. Також доцільно було б зазначити перспективні напрямки подальших наукових досліджень у цій сфері.

Водночас зазначимо, що висловлені зауваження та пропозиції не змінюють позитивного враження від дисертаційного дослідження В.В.Добровольської та не применшують наукової цінності його результатів. Мету дослідження досягнуто, завдання, поставлені у дисертаційній роботі виконані, отримані дисертантом в

ході дисертаційного дослідження результати та висновки відповідають поставленій меті та завданням. Таким чином, можна стверджувати, що дисертаційне дослідження «Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури України в епоху цифрового суспільства» за науковим рівнем, глибиною опрацювання поставленої проблеми, обґрунтованістю головних положень і висновків, наявністю наукової та практичної цінності відповідає вимогам до дисертаційних досліджень, визначених п. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами та доповненнями, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р. та № 607 від 15.07.2020 р.), а її автор – Добровольська Вікторія Василівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.02 – документознавство, архівознавство.

Офіційний опонент
завідувач кафедри архівознавства
та спеціальних галузей історичної науки
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор історичних наук, професор

М. Г. Палієнко

Підпис засідача
Вчений секретар НДЧ
Караульна Н. В.
26.06.2021р.

